

Graeber, David. Demokratski projekat. Peščanik, 30.5.2013, [LSE](#), 30.4.2013.

Transkript javnog predavanja na Londonskoj školi za ekonomiju.

Razmišljajući o revoluciji, krenuo sam od ideja koje je prvi izneo Imanuel Volderstijn, moj stari kolega sa Jeyla. On je izneo ideju da je svaka prava revolucija svetska revolucija, i da se ona zapravo sastoji od promene političkog zdravog razuma. Razmišljajući o Francuskoj revoluciji, odgovarao je na priču koja ide otprilike ovako – možda Francuska revolucija nije bogzna šta promenila, jer ako pogledate kako je Francuska izgledala 1750. i kako je izgledala 1850, pa onda pogledate kako je Danska izgledala 1750. i 1850, ne može se reći da se Francuska više promenila, nego je vrlo moguće da se više promenila Danska. Volderstijn je odgovorio – tačno, ali da li bi se Danska promenila da nije bilo Francuske revolucije?

Iz toga zaključujemo da je svaka revolucija, iako se čini da se odvija samo u jednoj zemlji, zapravo globalna pojava u uslovima svetskih sistema. Nema neke suštinske razlike između onoga što se desilo 1848, kada revolucionari nigde nisu preuzeli vlast, ali ipak je skoro svaka veća evropska zemlja posle toga donela zakon o opštem obrazovanju, i revolucija poput one iz 1917. i Francuske revolucije, gde su preuzeli vlast u jednoj zemlji ali je transformacija zahvatila čitav sistem. Pošto je Volderstijn nepopravljivi optimista, odmah je 2011. zaključio da je u pitanju ista stvar. U stvari, poslao sam mu mejl i pitao ga da li je ovo svetska revolucija 2011, a on je odmah rekao – pa da.

Ako ono što se dogodilo posmatrate kao niz povezanih događaja, ono što se desilo u Tunisu, pa u Egiptu, može se reći da se proširilo preko Mediterana, pogotovo na Grčku, pa je na kraju zapljusnulo Njujork i izazvalo kratku eksploziju širom sveta. I još uvek odskače s mesta na mesto. Ne privlači mnogo pažnje, ali na primer pre jedno nedelju dana naleteo sam na nekoga iz Južne Afrike ko mi je ispričao da je snimak sa Al Džazire o nama na Volstritu dospelo do gradskih aktivista iz Južne Afrike i odjednom se pojavljuju Occupy pokreti u Južnoj Africi u mestima za koja nismo ni čuli. Dakle ta strategija se stalno iznova pojavljuje u različitim oblicima i na različitim mestima, iako su mediji izgleda zaključili da to više nije nikakva vest.

Ovo je Volderstijnova druga poenta. U revoluciji nije glavno pitanje preuzimanje ili nepreuzimanje vlasti u nekom konkretnom mestu, nego promena osnovnih pretpostavki o tome šta je politika. Da ste u Parizu 1750. godine rekli da je društvena promena dobra stvar, većina ljudi bi vas gledala kao nekog uvrnutog idealističnog radikala. Do 1850, svako je, pa čak i najkrući konzervativac, morao makar da se pretvara kako se sa tim slaže. Takvu vrstu promene donosi revolucija: menjaju se osnovni parametri političke diskusije. Volderstijn je smatrao da je iz Francuske revolucije proizašao niz pretpostavki – prvo, da su društvene promene dobre, normalne i poželjne; drugo, da je vlada primerena institucija koja vodi putem društvenih promena; i treće, da legitimitet vlade proizlazi iz nečega što, kako god ga definisali, možemo nazvati narodom. O svemu tome su neki ekscentrici iz prethodne generacije raspravljali u kafeterijama, a onda su kasnije svi makar morali da se pretvaraju kako se s tim slažu.

Pitanje glasi, ako smo svedoci nečega na toj ravni, pa čak i manje verzije toga, dakle transformacije pretpostavki o politici nakon ekonomskog sloma pa kasnijeg ključanja svetske revolucije, koja je to promena? To ne možete znati dok ne prođe barem deset godina. Ali meni se čini da su se dve stvari spojile u ovom pokretu, koji je sasvim drugačiji od prethodnih. Radi se o prirodi duga i prirodi posla. Izneću vrlo kratku analizu zašto mislim da je tako.

Što se tiče duga, otkrili smo nešto vrlo zanimljivo. Nismo znali ko će se pojaviti kad smo organizovali okupacije u Njujorku i drugim gradovima, i prilično nas je iznenadilo što se tema duga pojavljivala u razgovoru sa skoro svakim koga nismo već poznavali. Tipične osobe koje bi se pojavljivale u kampovima bile su studenti ili mladi ljudi koji su nedavno diplomirali, čije su priče bile neverovatno slične: „Bila sam dobro dete, poštovala sam pravila, radila sam sve što se od mene očekivalo, zadužila sam se da platim školovanje, vredno učila i evo me danas, dugujem 40.000 dolara i nema nikakve šanse da se zaposlim, ali ljudi koji su gurnuli ekonomiju u provaliju uopšte nisu poštovali pravila i oni su spaseni. Sada treba do kraja života da slušam kako sam ja nešto pogrešila, kako sam bitanga jer sam ja njima dužna. To nije u redu.“

Ali ono što nas je stvarno iznenadilo jeste da smo dobili neverovatnu podršku od radničkih sindikata. Do te mere da Sindikat radnika gradskog prevoza u Njujorku sada tuži njujoršku policiju jer im je zaplenila autobuse da nas pohapsi na Bruklinskom mostu. Ovo je istorijski neobično; prve naznake takve podrške imali smo 2000. godine, ali ni približno u ovoj meri. U stvari, razgovarao sam s ljudima koji su učestvovali u poslednjim velikim protestima na Volstritu, mislim da je to bilo 1972, koji su mi pričali kako su ih građevinski radnici napadali štanglama uz podršku policije. U suštini, sindikati su potpuno promenili stranu. Izgleda da to ima veze sa činjenicom da pre deset ili dvadeset godina muke zaduženog studenta ne bi mnogo potresle mašinovođu u Njujorku, ali sada su se ljudi odjednom našli u vrlo sličnom položaju.

U pitanju je promena osnovne strukture kapitalizma. Profiti u industriji i trgovini su sve manji, ogroman profit dolazi iz finansijske industrije. Ovo praktično predstavlja manipulisani dug. Pokušavao sam da dođem do tačnih brojeva, ali vrlo ih je teško pronaći. Međutim, izgleda da prosečno američko domaćinstvo troši 20% svojih primanja direktno na industriju finansijskih usluga u nekom obliku. Ova industrija izvlači mnogo više novca od nekih ljudi nego od drugih. A siromašni radni ljudi, u osnovi ljudi sa hipotekarnim kreditima – na primer Sindikat radnika gradskog prevoza prvenstveno čine Afroamerikanci; u hipotekarnim kreditima ima mnogo institucionalnog rasizma – jesu ljudi koji ne mogu da se izvuku iz duga od 2008. kad su se svi razduživali. U istom položaju su i studenti. Čak vas ni bankrotstvo ne spasava od studentskog kredita. Tako su se radnici i studenti obreli u istom loncu.

Drugo, imali smo jednu veb stranu pod nazivom „We are the 99%“ gde smo zamolili ljude da se slikaju sa malim transparentima na kojima će napisati svoju situaciju i priču, koja se završava rečima „ja sam 99%“. I dobili smo neverovatno dirljive priče od ljudi u očajnim situacijama. To su sve bili ljudi koji nisu mogli da dođu u kampove, jer su sve vreme radili ili su bili nezaposleni, što je u Americi posao sa punim radnim vremenom. Međutim, fasciniralo me je to što su oko 80% ovih ljudi činile žene, a čak su i muškarci skoro po pravilu bili zaposleni kao neki zdravstveni ili uslužni radnici, dakle radili su nešto lepo za druge ljude. U Americi postoji jedan osnovni paradoks – što više tvoj posao očigledno koristi drugim ljudima

utoliko će slabije biti plaćen. Uvek se pojavljivala ista molećiva priča – hoću da budem dobra osoba, hoću da radim posao od koga i drugi imaju koristi. Ali ako hoćete da radite posao koji pomaže drugima, završićete u tolikim dugovima da nećete moći da prehranite svoju porodicu.

Mislim da je ova kriza rada nit koja je spajala sve koji su nas podržavali. Pomislio sam da postoji očigledna kriza u političkom pitanju duga – ličnog duga, korporativnog duga – na svakom nivou, za koju svi priznaju da je praktično nerešiva. Ali u pozadini ove krize je i kriza rada, o kojoj mislim da se mnogo manje govorilo. Kada razgovaram sa ljudima na visokim položajima, često mi priznaju da će dug morati da bude oprošten. Moraće da dođe do neke vrste krupnog otpisa duga. Pitanje je samo kakvog će oblika biti, kako će se to izvesti politički. Mislim da se sada vodi borba oko toga da li će to biti iskorišćeno za reprodukovanje sistema ili za njegovu transformaciju, i kako će biti zamaskirano, to jest koliko će biti iskreni kada govore o tome šta rade.

Ali fascinantna stvar je da ljudi i dalje ne žele ovo da priznaju, jer moralni element duga i moralni element rada – ideja da ako nisi spreman da se predaš nekom vidu intenzivno disciplinovanog rada ti prosto nisi dobra osoba, nikad ne možeš biti dobra osoba i ne zaslužuješ ništa – jesu dve ideološke niti na kojima visi postojeći sistem. Postojeći sistem i nema neke druge naročite argumente za svoju odbranu. Ako se prisetite tradicionalnih argumenata za odbranu kapitalizma: možda jeste stvorio nejednakost, ali siromašnima je makar bilo sve bolje i bolje – ljudi to više ne tvrde često; ideja da podstiče tehnološki napredak i promene izgleda više nije tačna; ja bih rekao da je ovo i prekid tehnoloških promena; argument da stvara demokratsku stabilnost i veću demokratiju više se izgleda ne čuje. Dakle, glavni argument koji preostaje glasi da ništa drugo nije moguće, to jest apelovanje na moral. Moralni aspekt duga i moralni aspekt rada jesu dve poslednje linije odbrane koje ljudi i dalje ozbiljno shvataju – ljudi treba da vrate dugove, ljudi koji ne rade nisu dobri.

Postoji ogromna društvena kriza koja oko ovoga kulja i za koju mislim da mora da dovede do radikalne promene našeg razmišljanja o ovim stvarima. Na neki način, kriza rada i kriza duga su iste, jer šta je drugo dug nego obećanje da ćeš ubuduće raditi još više i biti još produktivniji nego što si sad. Moj predlog je sledeći: zašto ne bismo imali globalno otpisivanje duga i nakon toga uvođenje četvoročasovnog radnog vremena? Jer na kraju krajeva, to bi značilo da sebi više ne obećavamo povećanje proizvodnje vratolomnim tempom, što je konačno ekološki potpuno neodrživo. Možda je jedino rešenje za spas planete kombinacija otpisivanja duga i radikalnog preispitivanja toga kakav i koliki posao treba da radimo.

[...]

Čitao sam neku knjigu o Španiji, ne sećam se koju – možda „The Spanish Labyrinth“ ili „The Spanish Cockpit“, ima ih gomila – o političkoj situaciji koja je dovela do španske revolucije, gde se govori o tome kako je početkom 20. veka glavna podela radničkih sindikata u čitavoj Evropi bila na socijalističke i sindikalističke. Socijalistički sindikati su po pravilu uvek tražili veće plate, dok su anarhistički tražili kraće radno vreme. Socijalisti su govorili, hoćemo veće parče kolača, ali to je bio isti sistem, zasnovan na onome što nazivam produktivističkim ugovorom. To praktično znači da ćemo se predati većoj radnoj disciplini kako bismo stvorili potrošačku utopiju. S druge strane, anarhisti su želeli da u potpunosti izađu iz sistema –

dajte nam što je manje moguće vremena ovde, a mi ćemo sami negde drugde da osmislimo sebi život.

Postoji ona čuvena rasprava Bakunjin i Marksa o tome gde će se revolucija dogoditi i ko su prave revolucionarne klase. Bakunjin je tvrdio da će to biti Španija i Rusija i nedavno proletarizovani seljaci i zanatlije, a ne industrijalni proletarijat Nemačke i Engleske kako je predviđao Marks. Naravno, Bakunjin je bio u pravu. Ali je jedna od najvećih ironija 20. veka da su upravo anarhisti koji su tražili kraće radno vreme i povelili najveće revolucije završili sa socijalističkom vladajućom klasom koja veruje u produktivizam i potrošačku utopiju, što apsolutno nije uspela da obezbedi. Ali šta jeste obezbedila? Kraće radno vreme. Niste mogli da dobijete otkaz, ljudi u Sovjetskom Savezu su uglavnom radili od četiri do šest sati dnevno. Ali ta klasa nije mogla da preuzme zasluge za jedinu društveno korisnu stvar koju je obezbedila, nego je morala da taj problem nazove apsentizmom.

Mislim da je Volerstin vrlo interesantan, jer vuče na obe strane. U izvesnom smislu on voli anarhiste. Recimo piše neke izveštaje, i poslao mi je jedan. Napisao mi je: „Biće ti drago da čuješ da sam ovo napisao za južnokorejsku obaveštajnu agenciju. Naručili su izveštaj o tome šta mislim kako će svet da izgleda za 25 godina“. I napisao je da misli kako će SAD polako biti svedene na status vojnog snagatora u službi istočnoazijskog krupnog kapitala, što će naterati Evropu na savez sa Rusijom kao svojim vojnim snagatorom. Ali izveštaj se završava u ovom stilu: „To jest, ukoliko se današnji sistem održi i ne implodira, pretvarajući se u nešto toliko drugačije da ne možemo da predvidimo ništa“. Što će se verovatno dogoditi, čemu se on i nada.

[...]

Kada razgovaram sa poznanicima u Egiptu, oni su pre godinu dana bili vrlo deprimirani – govorim o revolucionarnim snagama. Sada su zapravo mnogo optimističniji, jer su upravo shvatili da su postojeće državne strukture delegitimisane i neodržive, i ljudi su toliko razočarani da se otvara prostor za samostalno organizovanje. Ne kažu da se stanje pogoršava u smislu da su svi očajni pa se mi radujemo, nego kažu da je državna kontrola nestala u nekim delovima zemlje. Oni misle da je to dobro.

Meni se dopada argument nezavisnih marksista – da kapitalizam ne stvara ništa, nego je samo reaktivan. I činjenica da kapitalizam neke stvari mora da kooptira ne znači da je kapitalizam pobedio, nego da na neki način gubi, ili da reakcionarne sile gube. Činjenica da je kapitalizam kooptirao feminizam ne znači da je feminizam izgubio. Slično tako, može se reći da u Sovjetskom Savezu oni anarhistički elementi nisu kontrolisali vladu – naravno, anarhisti ne žele da kontrolišu vladu – ali jesu stvorili društvo gde su morali da rade samo četiri do šest sati dnevno.

[...]

Na antiglobalizacijskim protestima videli smo pokušaj stvaranja ogromne moralne panike zbog slomljenih prozora u Sijetlu, i većini ljudi je to bilo smešno. Sećam se anketa iz tog doba koje su govorile da većina Amerikanaca ili blagonaklono gleda ili se identifikuje sa demonstrantima. Ali televizijske reportaže su listom bile neprijateljske. Govorile su isključivo o opasnosti od nasilja i haosa. Mislim da se situacija dramatično promenila posle 11. septembra, kada je došlo do militarizacije američkog društva. Među liberalima je to zadobilo

izuzetno čudan oblik – obožavanje Gandija. Gandi je korišćen kao opravdanje za represivnu policijsku silu, što nikad ranije nisam video.

U trenutku kad je represija počela, bila je koordinisana i kao što sada saznajemo – Biro za nacionalnu bezbednost, FBI, sve antiterorističke jedinice koje su osnovali – uspostavljen je ogroman represivni aparat, koji praktično nije imao šta da radi deset godina jer nije bilo terorističkih incidenata. Prosto su čekali neko opravdanje da upotrebe sve ove stvari. I zaista su doveli predstavnike velikih finansijskih institucija da sa njima koordinišu strategiju. Kao što sam rekao, po zakonu o slobodnom informisanju mnogi ovi podaci su isplivali.

Ali mi smo zamišljali da ćemo dobiti mnogo veću podršku od takozvanih progresivaca, recimo od ljudi sa levog krila Demokratske partije, koji su radili sve što su mogli da kooptiraju pokret i usmere ga ka nekakvoj levičarskoj verziji Tea Party pokreta. Bez mnogo uspeha. Ali mislili smo da će biti dovoljno razumni da shvate kako je sama činjenica da mi postojimo u njihovom interesu. Ovo ponavljam predstavnicima liberalnog establišmenta u Americi kad god mi se pruži prilika – republikanci izgleda razumeju nešto što demokrate ne mogu da shvate. Naime, ne možete da izdate svoje radikale i na političkom i na egzistencijalnom planu. To jest, ako ste na desnici u interesu vam je da imate ljude još dalje na desnici – i naravno da nećete da im date ono što traže. Oni nikad neće poništiti presudu Roe v. Wade, jer bi to demobilisalo borce protiv abortusa, a oni su im potrebni. Neće dati oružanim fanaticima ono što traže, šta god to bilo, jer su im oni potrebni. Ako neko samo natukne da će ugroziti prava o posedovanju oružja iz drugog amandmana, institucionalna desnica pomahnita, odmah se mobilise. Kad bi institucionalna levica sa takvim žarom branila prvi amandman – slobodu govora i slobodu okupljanja – Occupy Wallstreet bi i dalje bio tamo. Ali izdali su nas na egzistencijalnim pitanjima, onemogućavajući nam da se uopšte organizujemo, a onda se pitaju zašto su se parametri debate u Americi promenili od prošle godine, pa se sada umesto toga šta ćemo da radimo sa kriminalnim bankarima raspravlja o tome da li treba da režemo socijalno osiguranje.

Mi smo pretpostavljali da postoji sporazum između liberala i radikala – mi ćemo da zapalimo vatru sa vaše leve strane, pa ćete vi izgledati relevantni, predstavljate razuman kompromis, a vi ne dajte da nas pohapse. Tako je to uvek funkcionisalo ranije. Ali ovaj put nije. Sada tačno u trenutku kada je koordinisani napad počeo u čitavoj Americi, sa antiterorističkom taktikom i militarizovanom policijom koja je rasla deset godina i nije imala šta da radi, odjednom je glavno pitanje bilo to što su neka dva tipa u crnom porazbijali neke izloge u Ouklandu.

Često govorim da je Occupy možda najmanje nasilan pokret tog obima u istoriji Amerike. Mislim, posle prosečne hokejaške utakmice u Kanadi razbije se više izloga. Govorimo o 500 lokacija, i dva ili tri izloga. Sećam se nekog dobronamernog liberala koji mi je na jednoj konferenciji rekao: „Znate, treba da se ugledamo na Gandija. Kada je izbio incident u njegovoj kampanji Quit India, on je prekinuo čitavu kampanju“. Čovek je nekako zaključio da Occupy treba iz ovoga da izvuče pouku. Ja sam zatim potražio da vidim o čemu se radi, i ako se dobro sećam, Gandijevi ljudi su mačetama izmasakrirali 17 policajaca i zapalili ih. Da se to desilo u Klivlendu, mislim da bismo i mi prekinuli kampanju. Zato ova bizarna upotreba Gandija sama po sebi predstavlja svojevrsnu militarizaciju.

Autor predaje antropologiju na Goldsmiths, University of London; bio je aktivan u Occupy pokretu, njegova je fraza "Mi smo 99%"; najpoznatija knjiga: [Dug: prvih 5000 godina](#); nova knjiga: Demokratski projekat.
Preveo Ivica Pavlović